

УДК 37.016:3 – 057.87

Л. І. Корміна – доцент кафедри педагогіки вищої школи
Волинського національного університету
імені Лесі Українки

Формування науково орієнтованих світоглядних знань студентів

*Роботу виконано на кафедрі педагогіки вищої школи
ВНУ ім. Лесі Українки*

У статті розкрито сутність та функції знань як визначального компонента наукового світогляду студентів, обґрунтовано шляхи їх формування у процесі навчання.

Ключові слова: світогляд, світоглядні знання, світоглядні поняття, студенти, навчально-пізнавальна діяльність.

Корміна Л. И. Формирование научно ориентированных мировоззренческих знаний студентов.

В статье раскрыты сущность и функции знаний как базового компонента научного мировоззрения студентов, обоснованы пути их формирования в процессе обучения.

Ключевые слова: мировоззрение, мировоззренческие знания, мировоззренческие понятия, студенты, учебно-познавательная деятельность.

Kormina L. I. Formation of Oriented Scientific Outlook Knowledge of The Students. The article contains the investigation of the essence and functions of the knowledge as a basic element of the scientific outlook of the students. The ways of formation of oriented scientific outlook knowledge of the students have been defined.

Key words: outlook, outlook knowledge, outlook conceptions, students, teaching and cognitive activity.

Постановка наукової проблеми та її значення. Проблема світоглядного становлення майбутніх фахівців є важливою проблемою ВНЗ. Саме світогляд забезпечує професійне й особистісне зростання людини, дає їй змогу самовизначитися у світі. Сьогодні природним й очевидним є світоглядний плюралізм, який сприяє реалізації світоглядного вибору особистості. Однак це не заперечує потреби організованого педагогічного й виховного впливу на світоглядний розвиток студентів. Саме пошуком шляхів ефективного формування світоглядних систем особистостей, основними характеристиками яких є самореалізація, взаємність, толерантність, соціальна відповідність, і стурбоване сучасне суспільство, зокрема є вища школа.

Ми у своєму дослідженні, ґрунтуючись на сутності науково-філософського світогляду, що є системою розуміння світу і місця в ньому людини, яка, враховуючи наукові досягнення, сама розвивається, удосконалюється і здійснює вплив на розвиток науки. Науково-філософський світогляд становить найвищий ступінь культурно-історичного пізнання. Основною його ознакою є об'єктивне висвітлення життя природи, суспільства, людини на основі знання законів об'єктивного світу та його удосконалення в інтересах самої людини.

Сьогодення потребує від кожної особистості оволодіння величезною сумою надбань культурно-історичного розвитку людства. У зв'язку з цим зростає роль такого світогляду, який однаковою мірою має враховувати різні наукові твердження і погляди та допомогти майбутньому фахівцеві теоретично й практично визначитися в сучасному світі.

Мета статті полягає в розкритті сутності науково-орієнтованих світоглядних знань особистості та психолого-педагогічних основ їх формування в майбутніх фахівців у процесі навчання.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Важливо будувати процес навчання і виховання так, щоб науково обґрунтовані, об'єктивно значущі істини ставали стрижневими структуротворчими елементами світогляду студентів.

Слід зауважити: хоча наукові знання є органічною складовою частиною світогляду, це ще не означає, що вони безпосередньо виконують цю роль. Наукові знання без відповідної інтерпретації та узагальнення не можуть необхідною мірою реалізувати свою світоглядну функцію. Наукові знання не перетворюються автоматично ні у світогляд окремої особистості, ні у світогляд як феномен духовної культури. Для того, щоб знання набуло світоглядної функції, потрібна особлива робота, яку виконує – свідомо чи несвідомо – носій світогляду. Суть її полягає в тому, щоб “спроєктувати”

отриманий наукою результат на свій внутрішній світ. Наукове знання, яке стало елементом світогляду особистості, має виконувати роль певного орієнтира для певної особистості в її стосунках із навколишньою дійсністю, у впорядкуванні й організації цих стосунків, у розумінні їх сутності.

З'ясування механізму перетворення наукових знань у складову частину світогляду особистості потребує аналізу відмінностей науки та світогляду [1; 4–9]. Характерною рисою науки є її спрямованість на створення картини світу як такої. “Ідеалом науки є об'єктивне знання, інакше кажучи, така модель об'єкта, в якій би зовсім не було нічого привнесеного від суб'єкта” [7, 100]. Світогляд же є уявленням про світ, про місце в ньому людини, про сенс людського буття. Специфічною особливістю світогляду є те, що цей суб'єктивний людський елемент є органічною частиною його змісту. У науці головним є істиннісний аспект людського пізнання дійсності, у світогляді як головний виступає ціннісний аспект цього пізнання. Наука є суспільним знанням про світ, світогляд є одночасно й “особистісним знанням” у формі переконань, які впливають на соціальну орієнтацію людини, вибір свого місця в суспільстві, ідеалів та способу життя.

Картина світу, що її створює наука, входить до складу світогляду, однак світогляд не зводиться лише до неї. Вона є лише частиною світогляду, вихідним пунктом побудови світогляду як цілого [6, 59]. Картина світу, яка лежить в основі світогляду, змінюється, що викликає зміни і побудованого на її основі світогляду, девальвацію цінностей, які містяться в ньому. Образ світу, створюваний людиною, є складним суб'єкт-об'єктивним утворенням, яке включає і навколишню дійсність, і саму людину, котра сприймає світ. “Світ «відкривається» людині через її світогляд, і те, яким він їй «відкривається», залежить від цього світогляду” [8, 16–17]. Науковий світогляд функціонує, живе і діє лише настільки, наскільки виявляється внутрішнім переконанням людини, соціальної групи, людства.

Визнаючи, що оволодіння знаннями – найважливіший шлях формування наукового світогляду майбутніх фахівців, вважаємо, що потрібно шукати й інші способи формування світогляду, спрямовані, зокрема, на перетворення знань у переконання, в активну життєву позицію особистості.

Чимало філософських, психологічних, педагогічних досліджень присвячено проблемі формування переконань. Зокрема, над цією проблемою плідно працювали Г. Є. Залеський, В. П. Іванов, Е. І. Моносзон та ін.

Знання набувають статусу світоглядних через переконання, які переводять знання в діяльнісний план. Об'єктивний зміст знання при цьому зберігається, однак відбувається така його суб'єктивізація, за якої воно вбудовується в діяльність особистості. Переконання, як справедливо зауважує В. П. Іванов, є особливою особистісно-психологічною структурою, яка переводить знання із загального, абстрактного змісту до складу внутрішнього духовного світу особистості. Знане стає особистісною властивістю, а теоретичне ставлення людини до світу поєднується з практичним. “Перехід знання в переконання є, з одного боку, його суб'єктивізація, а, з другого, – впровадження його у структуру діяльності і через неї – до об'єктивізації в інтересах, цілях та продуктах діяльності. Звичайне твердження про об'єктивність знання, яким оперують у гносеології, насправді має бути наповнене розумінням його суб'єктивності, до того ж не лише в значенні усвідомлення його людських витоків, а й у тому відношенні, що знання може стати властивістю особистості та її діяльною здатністю. Лише в поєднанні обох сторін виявляється дійсна сила знання та його справжній людський зміст” [2, 12–13].

Переконання можна сформулювати лише тоді, якщо знання, засвоєвані індивідом, відповідають реаліям нинішнього дня й інтересам особистості і якщо людина сама дійшла до певних висновків та розуміння. Це і є основою подолання внутрішнього дискомфорту, як це часто буває з молоддю, коли її переконують в одному, а реально вона бачить зовсім інше. Переконання “починається” там, де свідомість піднімається над фактами, коли людина в понятті бачить узагальнену дійсність, а за системою понять – світ у всьому його різноманітті. Інакше кажучи, знання стає переконанням лише в системі певного світогляду.

Звідки випливає важливий педагогічний висновок: у процесі навчання потрібно забезпечувати розвиток понять світоглядного характеру. Світоглядне поняття в системі наукового світогляду розуміємо як утворення, яке об'єднує кілька характеристик. По-перше, воно характеризується об'єктивністю, незалежністю від суб'єкта (тут воно збігається з науковим поняттям); по-друге, є суб'єктивним, оскільки воно не існує поза суб'єктом пізнання: вибір і його застосування

визначаються суб'єктом; по-третє, воно первинно є соціально-детермінованим і лише вторинно – внутрішньоособистісним.

Формування світоглядних понять особистості відбувається на фоні соціокультурного розвитку, якому відповідає свій понятійний світоглядний фонд, що фіксує деякий загальний стереотип практичного, емоційного й пізнавального ставлення людини до світу. Він утворюється в результаті складного переплетення обумовлених суспільно-історичною практикою провідних тенденцій у духовному виробництві. Ця унікальна світоглядна основа набуває статусу орієнтира у формуванні світоглядної позиції особистості. Людина співвідносить, зіставляє з ним, оцінює власне світобачення, його відповідність духовному клімату суспільства. Світоглядні поняття, будучи історичними, оскільки виникають у процесі соціокультурного розвитку, водночас “живуть”, доки застосовуються конкретним індивідом, який оперує ними для розв'язання особистих завдань. Узаємозумовленість змістоутворювального наповнення світоглядних понять суспільної та індивідуальної свідомості є очевидною. Це свідчить про необхідність цілеспрямовано управляти процесом формування світоглядних знань та понять молодого людини, зокрема, в межах вищої школи.

Якщо розглядати світоглядні знання як здобуток, надбання особистості, стає зрозумілою необхідність погляду на особистість як на діяльну істоту.

Твердження психолога О. М. Леонт'єва, що категорія предметної діяльності є не лише вихідною для наукової психології, а й вирішальною, має суттєве значення для аналізу педагогічних основ формування світогляду, світоглядних знань студентів [3, 100–128], адже процес вироблення поглядів, переконань включає в себе знання про світ і ставлення до нього, яке формується в різноманітній діяльності. Інтеграція світоглядних знань відбувається безпосередньо у свідомості і діяльності особистості та має індивідуальний характер. Із погляду формування світоглядних знань важливо не лише залучити індивідуума в різні види діяльності, а й передусім створити умови, які б забезпечили розвиток глибокого інтересу до певних видів діяльності.

Навчально-пізнавальна діяльність є неодмінною умовою формування світоглядних знань студентів, і роль інтересу тут незаперечна. Пізнавальний інтерес, виражаючи вибіркоче ставлення до знань, які є основою світогляду, будучи мотивом учіння студента, стає невід'ємною частиною загальної спрямованості особистості майбутнього фахівця.

Ураховуючи, що формування світоглядних знань потребує активної мисленнєвої діяльності, пошуку власного розуміння процесів, які відбуваються у світі, називаємо особистісно-стильові характеристики мислення: суверенність (можливість мислити самостійно, вільно); критичність (відсутність монопольного володіння істиною); діалогічність (у тому числі й внутрішня); дискусійність; самореалізуюча орієнтованість; рівноправність наукового й повсякденного мислення. Саме ці сторони мислення студентів потрібно розвивати в процесі їхньої навчально-пізнавальної діяльності, використовуючи проблемно-пошукові, дослідницькі методи навчання.

Аналіз структури й основних передумов становлення світогляду показує, що формування науково-світоглядних знань студента неможливе без утворення глибокого духовного світу людини. Лише в такому випадку система наукових знань стає не просто системою загальних поглядів та уявлень, які теоретично засвоїв індивід, і є реальним практичним орієнтиром його конкретної життєдіяльності. З огляду на це, доцільним є вивчення предметів людинознавчого, культурологічного й естетичного змісту; гуманітаризація різних (у тому числі природничих) курсів через увагу до історичних, ціннісних, особистісних аспектів розвитку і застосування відповідних наук; впровадження інтегрованих курсів гуманітарної спрямованості.

Розглядаючи світоглядні знання як синтез об'єктивного і суб'єктивного, зовнішнього та внутрішнього, теоретичного й емоційно-особистісного, визначаємо такі їхні функції:

1. Освітньо-пізнавальна – забезпечує формування у свідомості студентів сучасної наукової картини світу.
2. Визначально-детермінувальна – зумовлює спрямованість світогляду суб'єкта, визначає відповідність світоглядних знань інтересам особистості, її життєвому самовизначенню.
3. Регулятивно-коректувальна – полягає в регулюванні теоретичного ставлення людини до світу, сприяє формуванню цілісної та стійкої життєвої позиції особистості.

4. Навчально-стимулювальна – означає, що акцентування уваги на світоглядному характері знань позитивно впливає на їх якість, дієвість, систематизацію, сприяє інтелектуальній активності студента, мобілізації його творчих сил.

5. Інтегративна – забезпечує синтез світоглядних тверджень конкретних наук та навчальних предметів, сприяє засвоєнню знань як системи на основі провідних світоглядних та загальнонаукових ідей.

6. Діагностично-прогностична – забезпечує глибоке розуміння, усвідомлення сутності й взаємозв'язку явищ дійсності та можливість передбачення тенденцій їх розвитку.

7. Трансформаційна – сприяє перетворенню знань у внутрішні переконання і принципи особистого життя та діяльності.

8. Оціночно-критеріальна – полягає в оцінці спрямованості світоглядної орієнтації інших суб'єктів, здатності людини вести аргументовану полеміку, відстоювати свої переконання.

9. Виховна – сприяє формуванню гуманістично орієнтованих знань, поглядів студента, прилученню його до надбань світової культури, до участі у збереженні, творчому освоєнні, збагаченні духовних цінностей.

10. Соціально-адаптивна – орієнтує на гармонійне узгодження соціальних, групових та особистісних поглядів, інтересів, запитів.

11. Розвивальна – свідчить, що світоглядні знання, будучи продуктом формування особистості, є і фактором її подальшого розвитку.

Висновки. Головним структурним, базовим елементом світогляду як найбільш складною синтетичною формою теоретично-духовного освоєння дійсності є знання. Саме знання, їх звична система, яка визначає характер особистісної свідомості, створюють основу для відповідного світогляду, забезпечуючи його обґрунтованість, продуманість, внутрішню узгодженість. На нашу думку, формування науково орієнтованих світоглядних знань студентів доцільно здійснювати в таких напрямках: а) формування об'єктивно істинних знань про явища дійсності; б) перетворення науково значущих істин у суб'єктивно значущі, у переконання особистості; в) коректування і переформування тих знань і поглядів особистості, які не повною мірою відповідають вимогам науковості; г) виховання в особистості потреби й здатності самостійно виробляти об'єктивно істинні погляди на явища життя й керуватися ними в практичній діяльності.

Література

1. Залесский Г. Е. Психология мировоззрения и убеждений личности / Залесский Г. Е. – М. : Изд-во МГУ, 1994. – 144 с.
2. Иванов В. П. Мировоззрение как форма сознания, самоопределения и культуры личности / В. П. Иванов // Мировоззренческая культура личности. – Киев : [б. и.], 1986. – 295 с.
3. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / Леонтьев А. Н. – М. : [б. и.], 1975. – 304 с.
4. Мировоззрение и естественнонаучное познание / отв. ред. Н. П. Депенчук, Н. Н. Киселев. – Киев : Наук. думка, 1983. – 325 с.
5. Человек и мир человека: Категории “человек” и “мир” в системе научного мировоззрения / отв. ред. В. И. Шинкарук. – Киев : Наук. думка, 1977. – 342 с.
6. Черноволенко В. Ф. Мировоззрение и научное познание / Черноволенко В. Ф. – Киев : [б. и.], 1970. – 173 с.
7. Шинкарук В. И. Мировоззрение, наука и философия / В. И. Шинкарук // Филос. науки. – 1978. – № 1. – С. 98–101.
8. Шуртаков К. П. Мировоззрение и методы его формирования / Шуртаков К. П. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1989. – 213 с.
9. Шинкарук В. И. Философия, наука, мировоззрение / В. И. Шинкарук // Диалектический и исторический материализм – философская основа коммунистического мировоззрения. – Киев : Наук. думка, 1977. – 347 с.

Статтю подано до редколегії
08.04.2011 р.